

**GRANDPARENTS AUTHORITY OR EXPERIENCE AND WISDOM
- THE ADVANTAGES OF LATE ADULTHOOD**

**AUTORYTET DZIADKÓW CZYLI DOŚWIADCZENIE I MĄDROŚĆ
– ATUTY PÓŻNEJ DOROSŁOŚCI**

dr Ewa Kopec

Wydział Zamiejscowy Nauk o Społeczeństwie
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Stalowej Woli

ewa.kopec@opoczta.pl

ABSTRACTS

This article takes a reflection on the authority of grandparents in educating today's youth that more than ever needs worthy role models. Considerations starts with a brief introduction of the topic of the attributes of older people, who, because of his age, characterized by wisdom, experience in life guided by the timeless values: goodness, beauty and truth. Because the educational authority should particularly clearly profess the same values, the elderly, the host role of grandparents, without a doubt, should become such a person for their grandchildren. In the subsequent parts of the article are proposals to understand the concept of authority, then presents an analysis of the specific personality of older people taking up the role of grandparents, which may constitute authority for their grandchildren. The text was completed a short summary and conclusions, which clearly show the need to take the authority of his grandparents, who are role models for today's young people in the current difficult social reality.

Niniejszy artykuł jest refleksją nad autorytetem dziadków w wychowaniu współczesnej młodzieży, która jak nigdy dotąd potrzebuje godnych wzorów do naśladowania. Rozważania rozpoczyna krótkie wprowadzenie do tematyki wpływu osób starszych, które ze względu na swój wiek odznaczają się mądrością i bogatym doświadczeniem, a w życiu zazwyczaj kierują się wartościami ponadczasowymi: dobrem, pięknem oraz prawdą. Ponieważ autorytet pedagogiczny powinien hołdować właśnie tym wartościom, osoby starsze sprawujące rolę dziadków bez wątplenia powinny stać się takim autorytetem dla swoich wnuków. W kolejnych częściach artykułu znajdują się propozycje rozumienia pojęcia autorytetu, następnie przed-

stawiono analizę specyfiki osobowości starszych osób w roli dziadków, mogących stanowić autorytet dla swoich wnuków. Tekst został zakończony krótkim podsumowaniem oraz wnioskami, które wyraźnie wskazują na potrzebę przyjmowania autorytetu dziadków, będących wzorem do naśladowania dla współczesnej młodzieży w trudnej obecnie rzeczywistości społecznej.

KEYWORDS

authority, education, the role of grandparents, grandparents authority, autorytet, wychowanie, rola dziadków, autorytet dziadków.

WPROWADZENIE

Doświadczenie i mądrość będące atrybutami autorytetu bez wątpienia wyróżniają ludzi w starszym wieku [1] – osoby zazwyczaj przyjmujące rolę dziadków. Współcześni dziadkowie nieco różnią się od wcześniejszych pokoleniowo, głównie z tego względu, że są bardziej wykształceni. Jednak oprócz konkretnej wiedzy i dojrzałej filozofii życiowej, mają oni do zaoferowania swoim wnukom cenny przekaz tradycji, kultury, historii, a przede wszystkim doświadczenie i mądrość życiową. Dodatkowo, u osób starszych, z uwagi na ich wiek, zmienia się hierarchia wyznawanych wartości, co głównie oznacza zmniejszenie przywiązania do wartości materialnych, posiadania prestiżu społecznego, przedkładania kariery zawodowej nad życie rodzinne, czy nawet założenie rodziny, na rzecz podniesienia rangi takich wartości jak kształtowanie prawidłowych relacji rodzinnych, przestrzeganie zasad współżycia społecznego, postrzeganie wartości moralnych, ogólnoludzkich, ponadczasowych czyli dobra, piękna i prawdy.

Dyskurs na temat autorytetu dziadków wydaje się być uzasadniony, ponieważ mają oni znaczący wpływ na kształtowanie osobowości wnuków, co jest wynikiem ich częstego wspólnego przebywania oraz wytwarzania się w realizowanym przez nich procesie opiekuńczo-wychowawczym silnej więzi uczuciowej (Chodkowska, 2013). Dziadkowie wraz ze swoją mądrością życiową połączoną z miłością do wnuków niewątpliwie powinni być dla nich wzorem do naśladowania oraz autorytetem. Człowiek jest istotą, która charakteryzuje się dużymi możliwościami rozwoju na wielu płaszczyznach. Jednak aby te możliwości zostały urzeczywistnione, potrzeba pomocy ze strony drugiego człowieka, posiadającego szerszą wiedzę czy też bardziej udoskonalone umiejętności w danej dziedzinie –

nikt nie jest samowystarczalny, a najbardziej jest to widoczne we wcześniejszych etapach życia dziecka (Kułaczkowski, 2006) oraz w procesie rozwoju osobowego młodzieży, kiedy doświadcza ona kryzysu tożsamości. Charakteryzuje się to poszukiwaniem odpowiedzi na podstawowe pytania typu: „kim jestem?”, „kim się staję?” (Breś, 2012). Właśnie te uwarunkowania są potwierdzeniem konieczności poszukiwania autorytetów, będących niezbędnymi bodźcami w prawidłowym rozwoju człowieka (Kułaczkowski, 2006). Najkorzystniejsza sytuacja ma miejsce wówczas, gdy autorytetem dla młodego człowieka staje się najbliższy członek rodziny, którym może być właśnie dziadek lub babcia.

ROZUMIENIE POJĘCIA AUTORYTET

Samo pojęcie „autorytet” jest wyrażeniem często spotykanym w codziennym życiu. Na ogół nadaje się mu wiele znaczeń. Źródłosłów tego określenia wywodzi się od łacińskiego auctoritas i oznacza „powagę” lub „znaczenie”. Temu właśnie wyrażeniu przypisuje się różne znaczenia w zależności od danej dziedziny naukowej. W ujęciu socjologicznym autorytet jest rozumiany jako zdolności jednostki, grupy czy też instytucji do uzyskania posłuchu lub uznania bez konieczności stosowania jakiegokolwiek przymusu. W psychologii autorytet dotyczy konkretnej jednostki, stanowi jej cechę lub właściwość, którą dany człowiek ma albo jest mu przypisywana. Natomiast w pedagogice autorytet traktowany jest jako cecha konkretnego zawodu i związanej z nim osoby nauczyciela. Tak rozumiany autorytet to zespół wielu różnorodnych cech nauczyciela, dzięki którym uczeń bez strachu przed karą ulega jego wychowawczemu wpływowi. Autorytet jest tu wobec tego nieodzownym elementem, który nie może być niczym zastąpiony (Kułaczkowski, 2006).

Termin „autorytet” można też rozumieć jako wpływ osoby cieszącej się ogólnym uznaniem na określoną sferę życia społecznego. Współczesna pedagogika szczególnie docenia rolę autorytetu rodziców i nauczycieli, łączy tę rolę z rolą świadomej dyscypliny i z takim kształtowaniem wzajemnych stosunków wychowawców z wychowanymi, aby cechowało je pełne zrozumienie realizacji zadań poprzez obie strony, połączone obopólnym szacunkiem (Okoń, 2007). Zjawisko autorytetu w stosunkach między ludźmi występuje wówczas, gdy osoby kontaktują się z sobą bezpośrednio lub pośrednio.

Nieco inaczej definiuje się „autorytet pedagogiczny”. Jest to autorytet, którego brak tym nauczycielom, którzy minęli się z powołaniem, natomiast

składa się nań zespół cech stanowiący warunek powodzenia nauczyciela w jego pracy. Cechy te szeroko opisuje literatura z zakresu pedeutologii. Autorytet ten jest zależny od:

1. wiedzy i mądrości nauczyciela;
2. jego doświadczenia pedagogicznego;
3. umiejętności wyzwalania sił własnych wychowanków;
4. emocjonalnego stosunku nauczyciela do uczniów (miłość, empatia, sympatia, niechęć, antypatia);
5. postawy nauczyciela wobec wychowanków np. postawy wyzwalającej, postawy ujarzmiającej (Okoń, 2007).

W literaturze przedmiotu wyróżnia się dwie formuły wyrażające istnienie autorytetu: „mieć autorytet” i „być autorytetem”. Formy te odzwierciedlają różne stopnie zespolenia umiejętności z wartościami osobowymi. Jeżeli mowa o osobie, która „ma autorytet”, to przypisujemy jej go z pewną ostrożnością, obawiając się niejako, że nie jest to jego cecha bezwzględna i trwała, a więc, że można ją także utracić. „Być autorytetem” oznacza być nim bezwzględnie, czyli tak zespolić sprawność w uprawianiu swej dziedziny wiedzy czy sztuki ze swą osobowością, że jedna nie może istnieć bez drugiej. Autorytet w dziedzinie wychowania należy dodatkowo łączyć z autorytetem moralnym, który jest czymś znacznie trudniejszym niż autorytet znawstwa czy umiejętności. W tej niełatwej dziedzinie ludzkiej działalności, jaką jest wychowanie, nie można mieć autorytetu, należy nim być. Takim wymaganiom winien sprostać przede wszystkim autorytet rodziny (Wolski, 1999). Autorytet rodzicielski może pochodzić z różnych źródeł. W pierwszej kolejności wynika on z faktu, że rodzice są tymi, którzy dali dziecku życie. Jest to podstawa wszelkiego autorytetu rodzicielskiego, z której wywodzą się wszelkie inne jego źródła (Kułaczkowski, 2006). Umożliwia to dziecku poznanie pojęć dobra i zła oraz pomaga w dokonywaniu wyboru zakreślonego pewnymi granicami. Dzięki niemu dziecko staje się zdecydowane w swoich wyborach. Wychowawcy mogą posługiwać się autorytetem w sposób autokratyczny (Wolski, 1999) i korzystają z tej możliwości zwłaszcza rodzice, toteż właśnie w ten sposób określa się najczęściej autorytet rodzicielski, utożsamiany z władzą, powagą, uznaniem, poważaniem, prestiżem (autorytet władzy, tradycji, wiedzy, moralny). Autorytet rodzicielski precyzuje władzę rodziców w relacjach z dziećmi, która to władza charakteryzuje się możliwością wywierania wpływu na przekonania, decyzje i zachowania dziecka. Rodzice posiadający autorytet

mają moc (prawo) wydawania nakazów i zakazów, stawiania wymagań, egzekwowania posłuszeństwa oraz podejmowania działań i ostatecznych decyzji (Bartel, 1999). Niektórzy rodzice częściej koncentrują uwagę na przymusie i obowiązkach, inni zaś charakteryzują się większą swobodą, przez co nie kształtują w sposób stanowczy poczucia obowiązku u dziecka. Są też rodzice, którzy raz zmuszają, a innym razem zwalniają dziecko z obowiązków lub przymusu, licząc przy tym na wpływ pozytywnych procesów socjalizacyjnych (Erazmus, 2012). Posiadany przez rodziców autorytet powinien przede wszystkim ujawniać się w atmosferze moralności i szacunku dla dziecka (Bartel, 1999). Sam autorytet rodziców związany jest również z ich rolą społeczną i działaniami wychowawczymi, w których dziecko jest zależne od rodziców, ponieważ to właśnie oni zaspokajają jego podstawowe potrzeby, zarówno biologiczne jak i psychiczne. Największą rolę autorytet rodziców pełni w pierwszych latach życia dziecka, a następnie stopniowo, w miarę jego rozwoju, ich autorytet wychowawczy się zmniejsza (Kułaczkowski, 2006).

AUTORYTET DZIADKÓW

Autorytet dziadków – w odróżnieniu od rodzicielskiego – nie jest autokratyczny. Wynika to stąd, że nie ponoszą oni odpowiedzialności za wychowanie dziecka, tak jak dzieje się w przypadku rodziców. Relacji między dziadkami a wnukami nie cechuje również władczy sposób wpływania na osobowość dzieci i młodzieży. Najczęściej dziadkowie unikają egzekwowania swoich racji, kategorycznych stwierdzeń, restrykcyjnego zachowania wobec najbliższych, ponieważ ich działania wychowawcze to raczej dobrowolna pomoc rodzicom w pełnieniu ich zadań opiekuńczo-wychowawczych. Najczęściej mają one również charakter życzliwego towarzyszenia zarówno rodzicom jak i dzieciom. Kontakty dziadków z wnukami zawierają w sobie swoistą atrakcyjność, wywołują u dzieci miłość, szacunek oraz sympatię dla babci i dziadka. Poprawnie kształtowane relacje, w których występują te uczucia, powodują, że szacunek okazywany przez młodzież jest przez to przeniesiony na wszystkie osoby w starszym wieku.

Fundamentalną wartością osobowości dziadków jest przede wszystkim ich radość ze wspólnego przebywania, chęć bezinteresownego działania opiekuńczo-wychowawczego wobec wnuków, stałość, chęć dzielenia się doświadczeniami zdobytymi w ciągu długich lat życia, cierpliwość oraz nade wszystko miłość do wnuków – co jest gwarantem trwania rodziny i tworzenia jej historii. Postawa starszych ludzi powoduje, że relacje dziad-

ków z wnukami nierzadko charakteryzuje przyjaźń, partnerstwo i dialog. Zaangażowanie dziadków w życie rodziny i doświadczenie życiowe sprzyja przełamywaniu barier komunikacyjnych, stwarza atmosferę wzajemnego zrozumienia, tolerancji, solidarności i lojalności (Skura, 2009). Mądrością starszego wieku jest również wszechstronność, chęć okazywania czułości, życzliwość skierowana do wnuków oraz innych osób, a także szacunek do ojczyzny i patriotyzm (Papieska Rada do Spraw Świeckich, 1999).

Rozważając podjętą tematykę, nie można pominąć wyjaśnienia roli społecznej, którą pełnią dziadkowie w społeczeństwie i rodzinie. Bycie małżonkiem, rodzicem, a na koniec dziadkiem czy nawet pradiadkiem to role nieodmiennie podejmowane w stale przeistaczającym się świecie i dlatego należy się do nich przygotować. Role te stwarzają nowe możliwości uczenia się oraz inicjowania kontaktu z dziećmi i młodzieżą, co jest przydatne w lepszym ich rozumieniu i nadszaniu za nimi we współczesnej rzeczywistości (Czerniawska, 2011). Analizując role społeczne, trzeba odnieść się do istotnej prawdy ludzkiego bytowania, mianowicie, że życie społeczne realizuje się poprzez uczestnictwo w grupach i sprowadza się do pełnienia określonych ról społecznych. Role te mają różne znaczenie zarówno dla jednostki jak i społeczeństwa, przy czym do ról najwyższej cenionych zaliczane są te, które człowiek w ciągu swojego całego życia wypełnia w grupie rodzinnej. Rodzina jest pierwszym środowiskiem wychowawczym, a główną w nim rolę pełnią rodzice. To ich naturalny obowiązek. Rola dziadków jest tu pełniona w formie pomocniczej (Szatur-Jaworska, Błądowski, Dziegielewska, 2006).

Sposób realizacji roli dziadków oraz jej aktywność uwarunkowana jest wieloma czynnikami: wiekiem, sprawnością fizyczną i psychiczną, cechami osobowościowymi oraz postawą opiekuńczo-wychowawczą (Sendyk, 2012). Dziadkowie pełnią swoje role w układzie rodzinnych stosunków wielopokoleniowych złożonych z co najmniej trzech pokoleń. Przy obecnym wieku zakładania rodziny dziadkowie mogą mieć około 50 lat. Gdy więc nawiązują pierwsze kontakty z wnukami, są jeszcze w pełni sił fizycznych i duchowych. Również dobrze utrzymana higiena życia i pielęgnacja ciała zwykle pozwala im zachować korzystny wygląd zewnętrzny i spowolnić proces starzenia się. Dziadkowie bardzo sobie cenią relacje z wnukami, widzą w nich przedłużenie własnej egzystencji, kontynuację dorobku swojego życia i dopełnienie uczuć rodzicielskich (Skura, 2009). Rola dziadków jest ostatnią spośród najważniejszych ról tzw. przypisanych, czyli nie wybieranych, ale narzuconych jednostce poprzez przynależność do środowi-

ska rodzinnego (Chodkowska, 2013). W swoją rolę dziadkowie wchodzi stopniowo. Babcia zaczyna ją pełnić nieco wcześniej niż dziadek, wykorzystując doświadczenia z własnego macierzyństwa. Kontakty te charakteryzuje bliskość uczuciowa, skłonność do ponownego matkowania, świadomość błędów wychowawczych popełnionych w wychowaniu własnych dzieci. Babcia wprowadza wnuków w historię rodziny, opowiada o krewnych, dba o przekazywanie zwyczajów rodzinnych, podtrzymuje kult rodziny jako rodu. Dziadkowie swoją rolę podejmują w późniejszym okresie życia dziecka, a wchodzenie w tę rolę, uczenie się jej, odbywa się w sposób stopniowy i naturalny. Dziadek staje się historykiem i kronikarzem rodziny, przyjacielem dla starszego wnuka, bohaterem dla młodszego. Jest nauczycielem, który w pełni akceptuje swojego młodszego partnera i na nim koncentruje całą swoją uwagę (Skura, 2009).

Jednak ze smutkiem można zaobserwować, że obecnie rola dziadków, podobnie jak rola rodziców, zmieniła się na niekorzyść wraz z przemianami współczesnej rodziny. Typowe dla dzisiejszych rodzin ograniczenie udziału rodziców, tak ojca jak i matki, w opiece i wychowaniu dzieci z powodu ich pracy zawodowej, powinno zwiększać popyt na działania pielęgnacyjno-opiekuńcze i wychowawcze dziadków. Natomiast zmiany struktury rodziny z tradycyjnej (gdzie naturalnym i powszechnym rozwiązaniem było tworzenie wspólnego gospodarstwa przez trzy lub więcej pokoleń) na współczesną, w której relacje pomiędzy pokoleniami są w większym stopniu wspólnotą duchową niż ekonomiczną, spowodowały, że obecnie opiekę nad dzieckiem w warunkach domowych przejęły osoby zatrudniane w charakterze niani. Innym zagrożeniem pełnienia roli dziadków jest coraz bardziej wydłużający się wiek zakładania rodziny. Zjawisko to sprawia, że osoby starsze coraz rzadziej mogą radośnie, w dobrej kondycji, pełnym zdrowiu i sprawności pełnić swoją często z niecierpliwością oczekiwaną rolę (Chodkowska, 2013). Zaistniałe zmiany zdecydowanie działają na szkodę wnuków, ponieważ zdaniem socjologa Leona Dyczewskiego (1994) pozytywny wpływ dziadków na kształtowanie ich osobowości to efekt wspólnego przebywania przez długi okres czasu, wytwarzania się pomiędzy nimi silnej więzi uczuciowej, ułatwiającej wpajanie wnukom wartości i norm wychowania. Istotą „dziadkowania” jest pełnienie swoich ról w sposób pełny, to znaczy oparty na więzi emocjonalnej, dającej wnukom poczucie miłości i bezpieczeństwa (Skura, 2009).

Młodzi rodzice zbyt często zapominają, że ze względu na wiek, doświadczenie i mądrość życiową oraz wyznawaną hierarchię wartości,

dziadkowie stają się specjalistami w zakresie wychowania młodego pokolenia. Tym bardziej, że seniorzy, którzy często niewiele czasu mieli na wychowanie własnych dzieci, teraz ochoczo znajdują go dla wnuków. Osoby starsze w ciągu swojego życia wypracowały szereg dóbr, z których dziś korzysta młode pokolenie i w dużej mierze będą korzystały jeszcze kolejne. Nie chodzi tu bynajmniej o dobra materialne, ale zapewnienie edukacji i opieki we wczesnych etapach życia młodych, którzy dziś już jej nie potrzebują (Bakalarczyk, 2011). W obecnych szybkich przemianach rodziny można dopatrywać się jej kryzysu, zmiany te są naturalną konsekwencją procesów rozwojowych zachodzących w makrostrukturze. Inaczej mówiąc, rodziny zmieniają się adekwatnie do współczesnych przemian cywilizacyjnych. Dotyczy to także realizowania ról dziadków, które z całą pewnością są pełnione inaczej niż dawniej, choć zasadniczą ich strukturę tworzy nadal to, co zawsze było dla niej najważniejsze: miłość do wnuków, radość czerpana z przebywania wraz z nimi, gotowość do wyrzeczeń na rzecz kolejnych pokoleń zapewniających ciągłość biologiczną i kulturową rodziny nabierającej szczególnego znaczenia z wiekiem, właśnie w obliczu starzenia się. Śmiało można zatem stwierdzić, że to właśnie dzięki dziadkom przetrwało najwięcej elementów tradycyjnej polskiej rodziny, takich jak tendencje do utrzymania wspólnotowości oraz gotowość do wyrzeczeń, czy podporządkowania osobistych interesów dla wspólnego dobra całej rodziny (Chodkowska, 2013). W celu zaznaczenia ważnej i często niezastąpionej roli dziadków w rodzinie oraz podkreślenia ich mądrości, papież Jan Paweł II (1986) zwrócił się do starszych ludzi słowami: „jesteście błogosławieństwem świata. Jakże często musicie odciążać młodych rodziców, jak dobrze potraficie wprowadzać młoców w historię waszej rodziny i waszej ojczyzny, w baśń waszego narodu i w świat wiary! Młodzież częściej zwraca się do was ze swoimi problemami niż do pokolenia swoich rodziców”.

Rolę starszego pokolenia trzeba postrzegać także w kontekście społecznym, nie tylko rodzinnym. Należy uznać jego znaczący wkład w kształtowanie humanistycznych postaw młodzieży, oparcie w wymiarze duchowym, przyjmowanie postawy nauczyciela patriotyzmu i miłości do ojczyzny, przekazywanie tradycji rodzinnych, narodowych i religijnych. To ludzie starsi stanowią pomost pomiędzy dawnymi a nowymi dziejami. Tym bardziej, że dziadkowie chętnie opowiadają o wydarzeniach, których byli świadkami, relacjonują spotkania i uroczystości rodzinne, zabawy i przyjęcia okolicznościowe. Dzielą się wspomnieniami radosnymi, ale

też i smutnymi, dotyczącymi losów Polaków. Przekazując historię, często wiążą ją z wydarzeniami związanymi ze środowiskiem zamieszkania i wydarzeniami globalnymi, czego na próżno można szukać w podręcznikach (Szatur-Jaworska, Błądowski, Dzięgielewska, 2006).

Zadaniem ludzi starszych we współczesnej rodzinie oraz w społeczeństwie jest doradzać i wychowywać, strzec moralnego porządku i wdrażać go młodym. Obecnie widać dużą potrzebę przekazywania właśnie tych wartości, reprezentowanych starsze pokolenie, które może się nimi dzielić zarówno w rodzinie, jak i w szerszym społecznym zakresie (Wiśniewska-Roszkowska, 1989). Relacja pomiędzy wnukami a dziadkami powinna być traktowana jak wymiana darów. Dziadkowie zawsze są gotowi, by służyć wnukom swoją mądrością, sugestiami opartymi na doświadczeniu długich lat życia, są dla swoich najbliższych wartościową i cenną podporą. Wartość osób starszych najlepiej można wyrazić słowami błogosławionego Jana Pawła II (2002): „mogą im służyć swoją dyskretną i serdeczną życzliwością, mądrością, wyrozumiałością, cierpliwością, dobrą radą, a zwłaszcza wiarą i modlitwą”. Ojciec Święty Jan Paweł II w Liście do ludzi w podeszłym wieku (1999) pisał także „ludzie starsi dzięki swej dojrzałości i doświadczeniu mogą udzielać młodym rad i cennych pouczeń. Kruchłość ludzkiego istnienia, w sposób najbardziej wyrazisty ujawniająca się w starszym wieku, staje się w tej perspektywie przypomnieniem o wzajemnej zależności i nieodzownej solidarności między różnymi pokoleniami, jako że każdy człowiek potrzebuje innych i wzbogaca się dzięki darom i charyzmatom wszystkich”.

W relacjach między dziadkami a wnukami istnieje także możliwość odwzajemnienia się wnuków wobec dziadków, gdyż mają oni do spełnienia bardzo istotną międzypokoleniową rolę. Elastyczność młodych, otwartość na zmiany, łatwość poruszania się po z informatyzowanym świecie sprawia, że wnukowie mogą pełnić rolę przewodników dla pokolenia swoich dziadków, zwłaszcza w sferze nowinek technologicznych, informacji, zawłości współczesnego, skrótowego, hybrydycznego języka. Harmonijne współistnienie tych dwóch pokoleń wymaga mądrości i dojrzałości obu stron oraz interakcji, ale przede wszystkim dobrej woli, której niejednokrotnie brakuje (Stefaniak-Hrycko, 2011).

Ludzie żyją wśród wartości [2], ciągle wybierają między dobrem a złem, nieustannie różnicują to, co ważne i nieważne. Wartości decydują o egzystencji człowieka, pozwalają określić sens życia, wpływają na relacje interpersonalne, umiejętności rozwiązywania problemów, stosunek do samego

siebie, świata, grup i wspólnot, są niezbędnymi warunkami normalnego funkcjonowania człowieka w świecie (Chałas, 2003). Wartości ujmowane w pedagogicznym wymiarze oznaczają wszystko to, co jest pragnieniem człowieka, co nie zagraża ładowi moralnemu, co łączy się z pozytywnymi odczuciami i co jest celem jego dążeń. Chodzi o wartości uznawane za fundament życia społecznego i osobistego. Celowe i świadome wychowanie musi być oparte na wartościach (zwłaszcza uniwersalnych i ponadczasowych). Wychowanie realizowane bez odwoływania się do wartości człowieka jako osoby wydaje się być niepełne, powierzchowne, można nawet powiedzieć, że złudne (Łobocki, 2009). Podstawową wartością i warunkiem wychowania jest pomaganie wychowankowi, by uczył się prawdy o sobie i świecie, by coraz dokładniej odróżniał to, co mu służy i co go rozwija od tego, co zagraża i ogranicza jego rozwój, co niszczy jego wolność i więzi (Dziewiecki, 2002). Priorytet wychowania przyznaje się rodzinie. Rodzina jest dla dziecka miejscem gromadzenia pierwszych doświadczeń, miejscem zdobywania podstawowej wiedzy o świecie, normach moralno-społecznych. Jest środowiskiem stwarzającym najlepsze warunki do przekazywania wartości istotnych dla rozwoju człowieka. W procesie wychowania rodzina przekazuje dzieciom wartości i cele o charakterze moralnym i nie tylko. Jednym z nich przypisuje znaczenie priorytetowe, innym raczej drugorzędne. Rodzina ma utrwaloną pozycję wśród wartości cenionych i ostatecznych, jest nie tylko nosicielem, ale także obrońcą i przekazicielem tych wartości. W rodzinie są przekazywane wartości, normy i wzory zachowań społecznych, moralnych i religijnych (Szymczyk, 2010). Bez wątpienia dziadkowie należą do najbliższej rodziny. Ich doświadczenie i mądrość sprawiają, że w swoich często niezamierzonych działaniach wychowawczych, kierują się wartościami najwyższej wagi: miłością, dobrem i pięknem. Dziadkowie, przyjmując rolę autorytetu w swoim postępowaniu, kierują się trzema wartościami moralnymi, stanowiącymi pewną nierozzerwalną całość. Są to: prawda, sprawiedliwość i odpowiedzialność (Zimny, 2012). W posiadaniu autorytetu prawda jest konieczna, ponieważ uwiarygadnia. Życie w prawdzie to bycie prawdziwym w każdym calu, w myśli, w mowie i w uczynku. Sprawiedliwość jest istotnym elementem w strukturze autorytetu, gdyż powoduje uczciwe przyznanie tego, co się komu należy. Sprawiedliwość można odnaleźć w osądach, w postępowaniu, w odpowiednim traktowaniu. Trzeba być sprawiedliwym i wobec siebie, i wobec innych. Człowiek tylko wtedy może być autorytetem, jeśli nie uchyla się od odpowiedzialności, jeśli potrafi być osobiście odpowiedzialny za głoszoną prawdę i brać na siebie odpowiedzialność za innych lub za

coś. Osoba odpowiedzialna jest sprawiedliwa wobec siebie i innych w tym sensie, że potrafi przyznać się do błędu i ponieść konsekwencje za swoje działanie, postępowanie. Człowiek odpowiedzialny to taki, na którym inni mogą polegać. Bycie autorytetem posiadającym obiektywne cechy charakteru i umiejętności, które mogą być wytworzone jedynie u człowieku będącego w pełni samodzielnym duchowo (Zimny, 2012), sprawia, że młodym trudno te powinności spełnić. Natomiast wiek, doświadczenie i mądrość życiowa dziadków wskazuje na to, że cechy te właśnie posiadają.

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Człowiek w ciągu całego swojego życia poszukuje przewodnika będącego niepodważalnym autorytetem. Zwłaszcza ludzie młodzi, osoby stojące u progu życia, szczególnie potrzebują mistrza, który wskaże im kierunek i pomoże przejść przez trudną ścieżkę samodoskonalenia. Wymaga to posiadania nauczyciela, który będzie wspierał i motywował w poszukiwaniu nowych umiejętności i będzie służył przykładem. Nierzadko problemem – szczególnie dla młodego człowieka w okresie dojrzewania – jest zagubienie w wartościach, brak ich właściwej hierarchii oraz ciągłe poszukiwanie, co w rezultacie powoduje odnajdywanie wartości społecznie nieakceptowanych, występujących przeciwko ogólnie przyjętym normom, tzw. antywartości. W otaczającej nas obecnie rzeczywistości, w której stykają się i rywalizują ze sobą odmienne światopoglądy i idee, szczególnie istotne jest, by już najmłodszym dzieciom wskazywać właściwy system wartości, który ułatwi im funkcjonowanie w społeczeństwie, a w tej roli niezastąpieni są właśnie naturalni wychowawcy (Zimny, 2012), czyli oprócz rodziców – dziadkowie. Szukanie autorytetu i poddanie się mu jest naturalną, wewnętrzną potrzebą człowieka. Ludzie jako istoty społeczne, żyjące w grupie, szukają wokół siebie punktu odniesienia dla swych poczynań, wypatrują wyroczni, przewodnika, kierownika, przywódcy, swojego punktu koncentracji myśli, działań i uczuć. Prawdziwy autorytet oparty jest na relacji wzajemnej miłości (Zimny, 2012), która niewątpliwie występuje właśnie w relacji dziadek-wnuk.

Niestety, w dzisiejszym świecie istnieje niekorzystna tendencja zamiany prawidłowych wzorców do naśladowania na negatywne. Młodym ludziom nie jest łatwo znaleźć autorytet. Trudna i skomplikowana sytuacja gospodarcza naszego kraju sprawia, że rodzice są niejako zmuszeni do częstej nieobecności w domu, spowodowanej celami zarobkowymi, dlatego zazwyczaj nie mają możliwości uczestniczenia w różnego rodzaju

doświadczeniach i przeżyciach ważnych dla dziecka. Wynikiem tego jest brak odpowiedniego autorytetu ze strony rodziców, a także brak poczucia bezpieczeństwa u dziecka, jego niepewność, nieufność i lęk, co w rezultacie prowadzi do pewnego zagubienia. Zapracowani rodzice nie mają często możliwości okazywania dzieciom miłości, serdeczności, zainteresowania, zadowolenia czy aprobaty, brak u nich wyraźnej postawy gotowości do niesienia pomocy w każdej chwili, kiedy tylko dziecko tego potrzebuje. Dziecku wydaje się wówczas, że nie może liczyć na pomoc i wsparcie rodziców, czuje się odepchnięte. Tymczasem nieobecność rodziców w życiu dziecka mogą wypełniać dziadkowie, osoby należące do najbliższej rodziny, którym szczególnie leży na sercu dobro wnuków.

Nadeszły czasy, w których jak nigdy dotąd, autorytety są potrzebne. Młodzież musi mieć wzorce, by wiedzieć jak godnie postępować, a najważniejsze w życiu młodego człowieka są wzorce wyniesione z domu rodzinnego. Obowiązkiem rodziny jest kształtowanie samowiedzy dziecka: rozpoznawania swoich możliwości, rozwijania zainteresowań, zdobywania wiedzy, respektowania wymagań i ponoszenia konsekwencji (Kozłowski, Matczak, 2012). Jednak w wyniku trudnej pod względem ekonomicznym i gospodarczym rzeczywistości, powodującej nienormowany czas pracy rodziców, którym nie wystarcza go już na prawidłowe realizowanie swojej funkcji wychowawczej, dzieci i młodzież powinni pamiętać, że obok nich są kochający, doświadczeni przez życie, pełni mądrości dziadkowie, będący najwartościowszym autorytetem. I bez wątpienia mogą w tym aspekcie zastąpić rodziców. Dziadkowie są istotnymi przekazicielami kultury, tradycji, wiedzy i obyczajów. Dlatego wnukowie powinni jak najwięcej korzystać z ich mądrości i doświadczenia, atutów, dzięki którym osoby starsze mogą wciąż podejmować szereg działań społecznych choćby o charakterze wolontariatu – właśnie na rzecz dzieci i młodzieży w szkołach lub innych placówkach edukacyjno-wychowawczych. Tymczasem wydaje się, że obecna świadomość osób młodych na temat tego niewykorzystanego potencjału ludzi starszych jest bardzo niewielka (Halicka, 2008). Afrykańskie przysłowie mówi: „gdy umiera starzec, płonie cała biblioteka” (Szarota, 2004). Niewątpliwie warto, aby to przysłowie znalazło uznanie i w naszym kraju, wśród naszych dzieci i młodzieży.

REFERENCES

- Bakalarczyk R. (2011). Ubóstwo wśród ludzi starszych. W: M. Syska (red.). *Z godnością w jesień życia* (s. 7-19). Wrocław – Warszawa: Wyd. OMS im. F. Lassalle'a.
- Bartel S. (1999). Autorytet rodzicielski. W: E. Ozorowski (red.). *Słownik małżeństwa i rodziny* (s. 31-32). Warszawa – Łomianki: Wyd. Akademii Teologii Katolickiej, Fundacja Pomoc Rodzinie.
- Breś A. (2012). Wychowanie do wartości strategią obrony życia młodych osób. W: S. Ćmiel (red.). *Przestępczość nieletnich - teoria i praktyka* (s. 435-456). Józefów: Wyd. WSGE.
- Chałas K. (2003). *Wychowanie ku wartościom. Elementy teorii i praktyki*, t. I. Lublin-Kielce: Wyd. Jedność.
- Chodkowska M. Realizacja ról dziadków w rodzinach polskich tradycyjnych i współczesnych. Pozyskano [20.05.2013]: http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Balogova1/pdf_doc/34.pdf.
- Czerniawska O. (2011). *Nowe drogi w andragogice i gerontologii*. Łódź: Wyd. AHE w Łodzi.
- Dyczewski L. (1994). *Rodzina. Społeczeństwo. Państwo*. Lublin: Wyd. KUL.
- Dziewiecki M. (2002). *Wychowanie w dobie ponowoczesności*. Kielce: Wyd. Jedność.
- Erazmus E. (2012). Dylematy w wychowaniu: wolności i bezpieczeństwa, swobody i przymusu czy obowiązku... . *Journal of Modern Science*, tom 1/12, s. 35-103.
- Halicka M. (2008). Dostęp osób starszych do edukacji. W: B. Szatur-Jaworska (red.). *Stan przestrzegania praw osób starszych w Polsce. Analiza i rekomendacje działań* (s. 111-114). Warszawa: Wyd. Biuletyn RPO.
- Jan Paweł II. (1999). *List do osób w podeszłym wieku*. Poznań-Warszawa: Wyd. Pallottinum
- Jan Paweł II. (2002). *Orędzie do Światowego Zebrania poświęconego sprawie starzenia się ludności*. W: *Nauczanie Papieskie*, t. V (s. 224-225). Poznań-Warszawa: Wyd. Pallottinum.
- Jan Paweł II. (1986). *W doświadczeniach starości łączcie się z Chrystusem na Krzyżu. Przemówienie do ludzi starych w Monachium, 19 listopada 1980 r.* Poznań-Warszawa: Wyd. Pallottinum.
- Kozłowski W., Matczak E. (2012). Zawód dla mojego dziecka: aspiracje rodziców). *Journal of Modern Science*, tom 2/13, s. 49-58.

- Kułażkowski J. (2006). Aspekty autorytetu rodziców wobec dziecka. *Studia Warmińskie* nr XLIII, s. 237-244.
- Nowak M. (2008). *Teorie i koncepcje wychowania*. Warszawa: Wyd. Akademickie i Profesjonalne.
- Łobocki M. (2009). *Teoria wychowania w zarysie*. Kraków: Wyd. Impuls.
- Okoń W. (2007). Nowy Słownik Pedagogiczny (s.37-38). Warszawa: Wyd. Akademickie Żak.
- Papieska Rada Do Spraw Świeckich (1999). *Ludzie starsi w rodzinie i społeczeństwie*. Kraków: Wyd. Pijarów.
- Pikuła N., Kobińska R. (2009). Determinanty biologicznego procesu starzenia. *Medi* nr 4, s. 35-38.
- Sendyk M. (2010). Osoby starsze w roli dziadków. W: A. Nowicka (red.). *Wybrane problemy osób starszych* (s. 151-159). Kraków: Wyd. Impuls.
- Skura J. (2009). Dialog pokoleń. *Wychowawca* nr 2, 12/2009. Pozyskano [18.06.2013], http://www.wychowawca.pl/miesiecznik_nowy/2009/12-2009/02.html.
- Stefaniak – Hrycko A. (2011). Międzypokoleniowy transfer wiedzy. W: A. Fabiś, M. Muszyński (red.). *Społeczne wymiary starzenia się* (s. 33-47). Bielsko – Biała: Wyd. Wyższa Szkoła Administracji.
- Szatur-Jaworska B., Błędowski P., Dzięgielewska M. (2006). *Podstawy gerontologii społecznej*. Warszawa: Wyd. Aspra-Jr.
- Szarota Z. (2004). *Gerontologia społeczna i oświatowa*. Kraków: Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Szymczyk L. (2010). Rodzina jako wartość w wychowaniu dzieci w wieku przedszkolnym. W: M. E. Ruszel (red.). *Rodzina. Wartości. Przemiany* (s. 71-83). Stalowa Wola – Rzeszów: Wyd. Fundacja Uniwersytecka w Stalowej Woli.
- Wiśniewska - Roszkowska K. (1989). *Starość jako zadanie*. Warszawa: Wyd. Pax.
- Wolski K. (1999). Autorytet. W: E. Ozorowski (red.). *Słownik małżeństwa i rodziny* (s. 30-31). Warszawa – Łomianki: Wyd. Akademii Teologii Katolickiej, Fundacja Pomoc Rodzinie.
- Zminy J. (2012). Nowe wyzwania wychowawcze. Pozyskano [15.05.2013], <http://pedkat.pl/index.php/251-ks-zimny-jan-nowe-wyzwania-wychowawcze>.

Zminy J. (2012). Autorytet nauczyciela i wychowawcy. Mieć czy być?. Pozyskano [20.05.2013]: <http://pedkat.pl/index.php/251-ks-zimny-jan-nowe-wyzwania-wychowawcze>.

[Endnotes]

- [1] Osoba w starszym wieku znajduje się w okresie człowieka po ukończeniu 60-65 roku życia. Uaktywniają się wtedy zjawiska fizyczne, psychiczne i społeczne właściwe dla starości. Mimo że jest to proces naturalny, zależy od wielu czynników, jak choćby genetyki organizmu czy też od polityki społeczno-socjalnej społeczeństwa (Pikuła, Kobińska, 2009, s. 36).
- [2] Nauką o wartościach zajmuje się aksjologia (gr. axia – wart coś) – dział filozofii ukierunkowany na wartości, zajmujący się także analizą źródeł wartości. Ukształtowany na przełomie XIX i XX w., prowadzi badania nad naturą wartości, nad ich podstawami i nad kryteriami wartościowania. Aksjologia wychowania, ukierunkowana zwłaszcza na problematykę celów wychowania, wskazuje na wartości, ich status ontologiczny oraz to, jakie wartości ludzie preferują. Wyróżnia się w niej dwie subdyscypliny: etykę (naukę o wartościach moralnych) i estetykę (naukę o wartościach estetycznych). W Polsce baczniejszą uwagę na aksjologię w pedagogice zwrócono w latach osiemdziesiątych XX w., co należy łączyć ze zmianami systemowymi i początkiem procesu transformacji ustrojowej. Nastąpiły innowacje oświatowe, powodujące zmiany w hierarchii wartości, wiążące się z potrzebą uzasadniania celów wychowania (Nowak, 2008).